

Rapport 2007:24

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Ett järnåldersgravfält vid Glan Melby 3:2 och 3:3

RAÄ 6
Risinge socken
Finspångs kommun
Östergötlands län

Rickard Lindberg

Ett järnåldersgravfält vid Glan

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Tidigare arkeologiska undersökningar	4
Syfte	4
Metod och dokumentation	6
Resultat och tolkning	6
Åtgärdsförslag	6
Referenser	9
Tekniska uppgifter	10
Bilaga 1. Rapport Keramiska forskningslaboratoriet i Lund	11
Bilaga 2. Schaktbeskrivningar	12
Bilaga 3. Anläggningsbeskrivningar	13

Ö S T E R G Ö T L A N D S   L Ä N S M U S E U M
K U L T U R M I L J Ö A V D E L N I N G E N

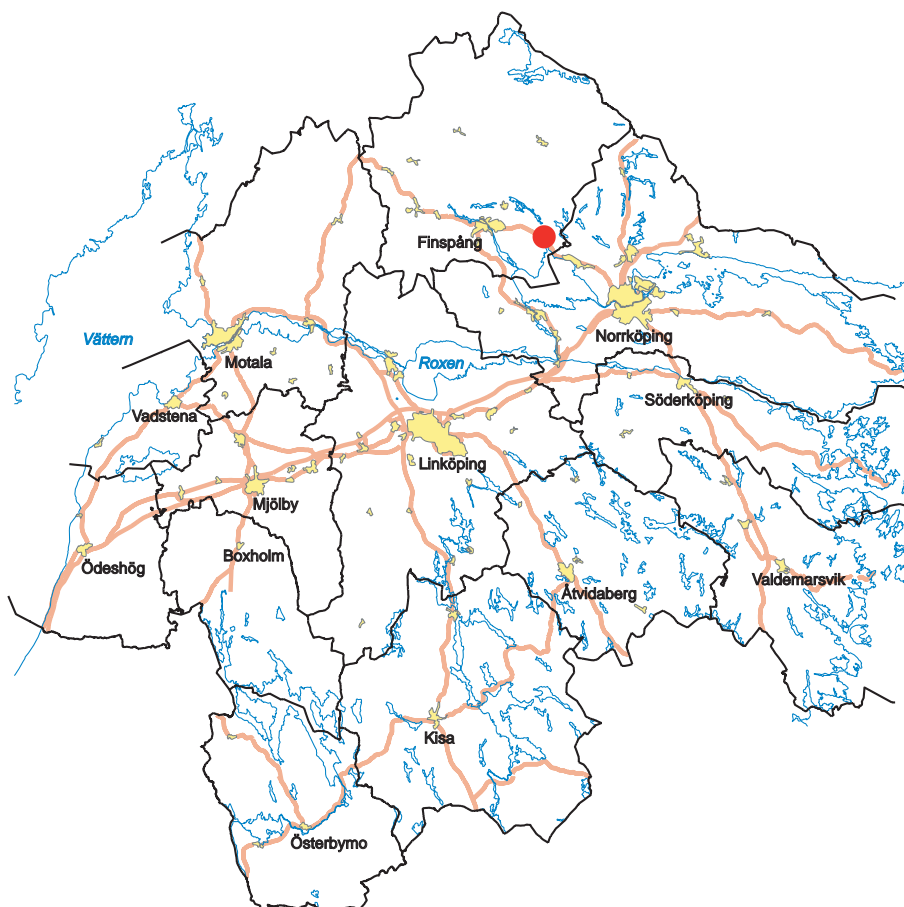
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
lansmuseum@lansmus.linkoping.se • www.linkoping.se/lansmuseum

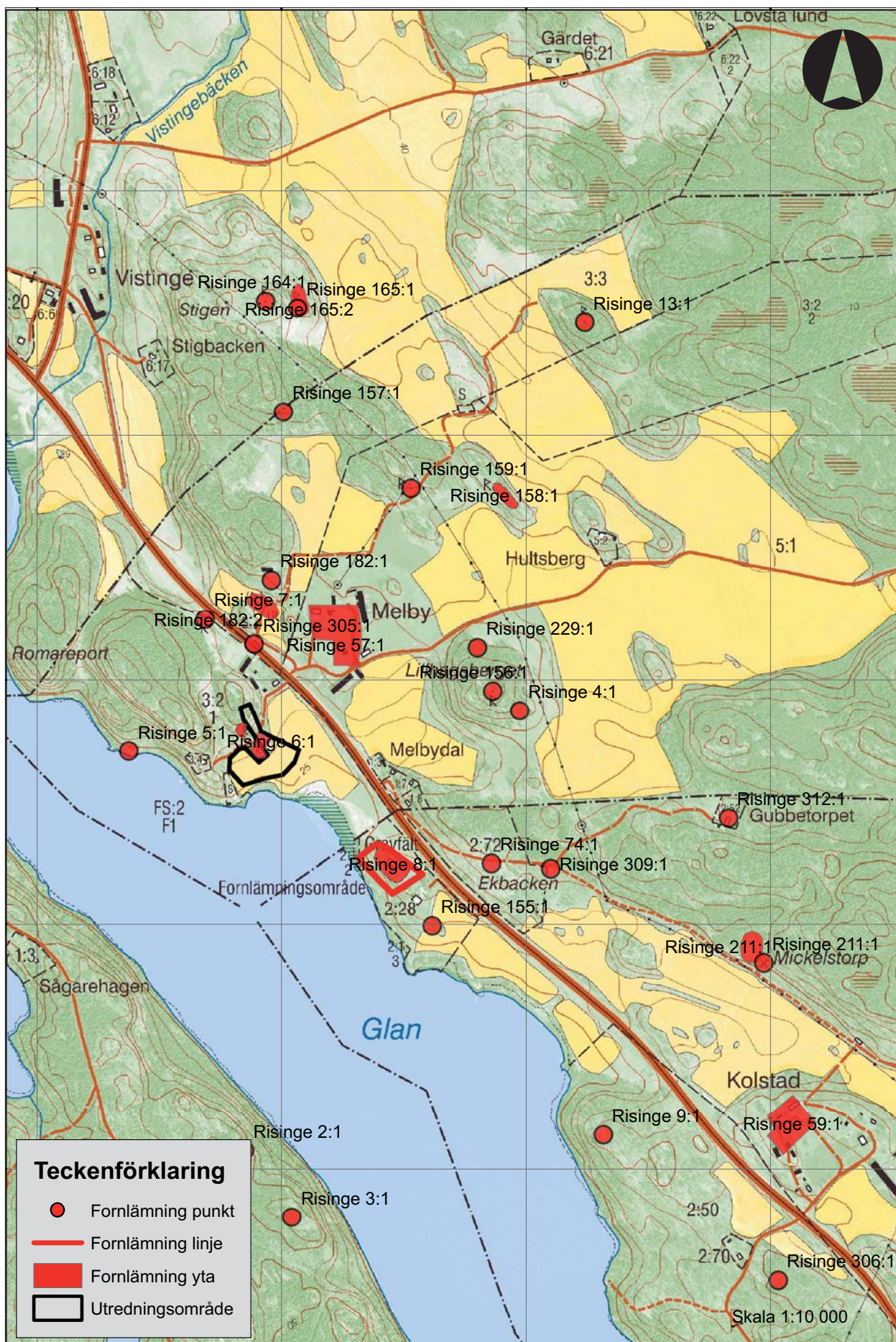
Sammanfattning

Under maj 2006 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning i Melby, Risinge socken, Finspångs kommun, vid ett gravfält (RAÄ 6). I oktober samma år utfördes en komplettering till utredningen. Arbetet utfördes på uppdrag av Anders Carlsson Melby.

Totalt öppnades 16 schakt. I schakten framkom en grav, tre möjliga gravar och en härd. Fynd av keramik, kvarts och brända ben tillvaratogs. I norra delen av gravfältet har en flack möjlig gravhög mätts in. Inom ramen för utredningen mättes fornlämningsområdet runt gravfältet in efter överenskommelse mellan Länsstyrelsen, uppdragsgivaren och undertecknad.

Rickard Lindberg
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur Fastighetskartan med utredningsområdet och fornlämningar markerade. Skala 1:10 000. 3

Inledning

Östergötlands länsmuseum utförde en arkeologisk utredning inför detaljplanarbete i Melby 3:3 och 3:2, Risinge socken, Finspångs kommun. I Melby planeras villatomter. I ett första skede planeras fyra till fem tomter. Det finns dock planer på ytterligare tomter. Utredningen utfördes efter beslut från Länsstyrelsen i Östergötlands län.

Uppdragsgivare var Anders Carlsson Melby som även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för utredningen samt rapportarbetet är under-tecknad.

Områdesbeskrivning

Exploateringen utfördes inom den fornlämningsrika Risinge socken, ca fyra km norr om Svärtinge och sju km sydöst om Finspång. Det aktuella området ligger mellan sjön Glan och Finspångsvägen och är ca 9700 m² stort. Utredningsområdet ligger i en sydsluttning ca 40 meter öster om sjön. Höjden över havet är mellan 25 och 50 meter. Närmast sjön utgörs området av åkermark. Från åkermarken höjer sig topografin ca fem till tio meter upp på en åkerholme för att sedan passera en mindre väg och därefter övergå i skogmark. Från åkerholmen till högsta punkten stiger topografin ytterligare 10-15 m. Totalt finns det en höjdskillnad på 20-25 meter inom utredningsområdet.

På åkerholmen och i skogsmarken är ett gravfält (RAÄ 6) sedan tidigare känt. Gravfältet bestod vid inventeringen 1979 av en hög och nio runda stensättningar. Gravfältet finns norr och söder om den mindre körvägen. Gravarna på åkerholmen skall enligt FMIS vara skadade av täktverksamhet, odling och en grop. Gropen utgör resterna efter en kalkugn. Enligt exploitören Anders Carlsson skall förra markägaren ha stenrojt åkerholmen i modern tid, efter inventeringen 1979 (Carlsson muntligen). Skadorna från täktverksamheten är stora norr om körvägen också, då där finns en numera övergiven grustäkt, ca 50 x 30 meter stor. Vid besiktningen innan fältarbets början kunde inga spår ovan mark skönjas av gravarna på åkerholmen. Högen och en stensättning som ligger i norra delen av gravfältet var oskadade.

150 meter sydväst om utredningsområdet skall det ha förekommit en höglignande lämning (RAÄ 5). Lämningen finns idag inte kvar och på platsen stod till för ett par år sedan en liten sommarstuga. Idag är sommarstugan riven och ett bostadshus är uppfört på platsen. Öster om Finspångsvägen, 140 meter från utredningsområdet har en boplatz påträffats där en stenyx (Lihultsyxa), kvartsavslag och brända ben hittats (RAÄ 182). Strax öster om boplatzen finns en fyndplats för en tjocknackig mejsel. Lihultsyxan kan dateras till mesolitikum medan den tjocknackiga mej-

seln bör dateras till neolitikum. Boplatzen ligger på samma höjd över havet som det nu aktuella exploateringsområdet och topografi är likartad på de båda platserna. 140 meter norr om utredningsområdet står en milsten (RAÄ 7) och 125 meter nordöst om området skall ett torp ha funnits (RAÄ 305). På platsen för torpet går idag riksväg 51 fram.

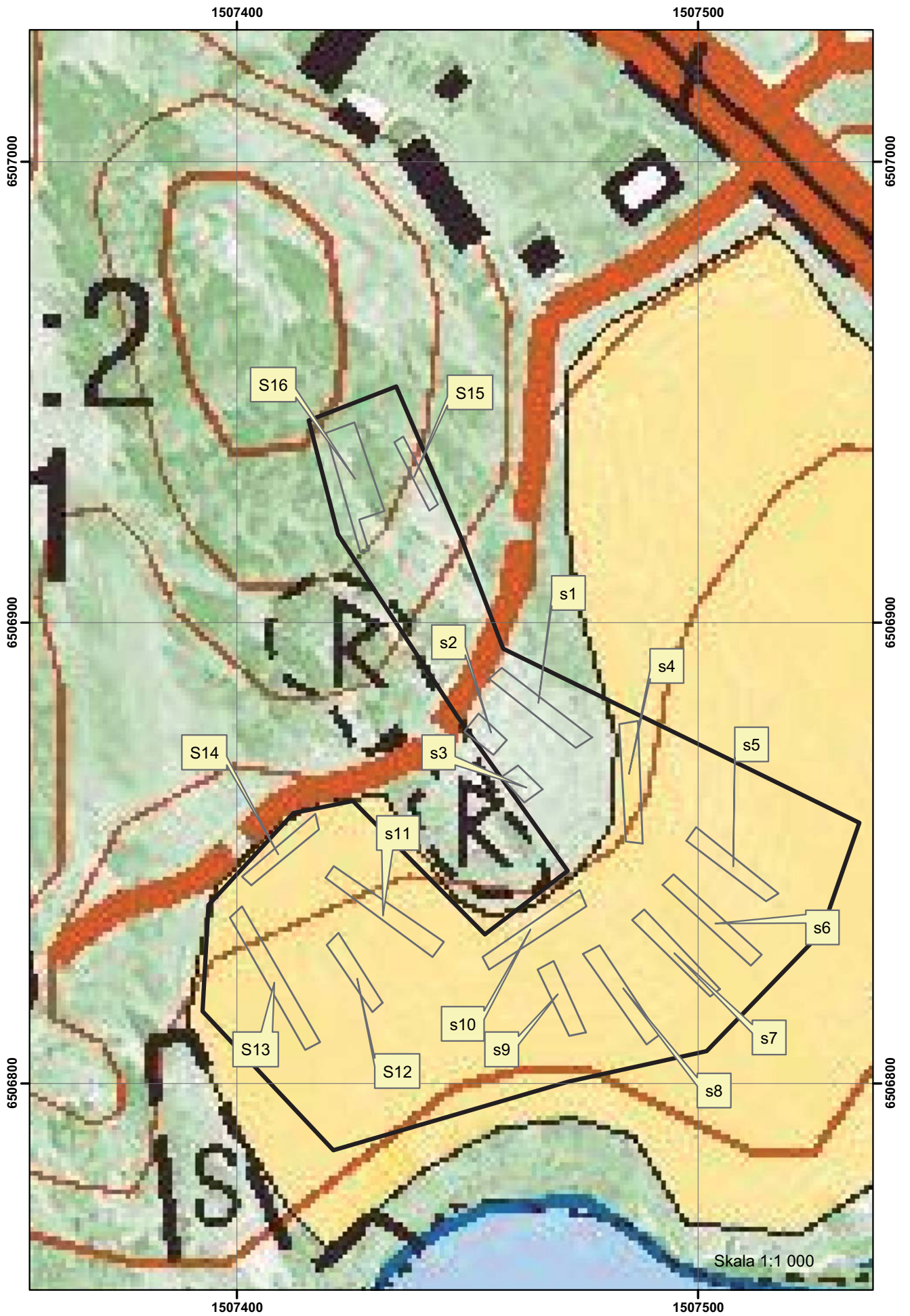
Öster om utredningsområdet, på andra sidan Finspångsvägen, finns Melbybytomt (RAÄ 57). Äldsta skriftliga beläget för Melby är från år 1360. Ortnamn med ändelsen -by brukar härledas till förhistorisk tid, dock anses de vara yngre än ortnamn med ändelsen -inge eller -stad. By-namnen ses som indikation på utflyttning av enstaka gårdar under vikingatid (Franzén 1982). Melby (byn mellan) är ett tydligt exempel på detta då det ligger mellan byarna Vistinge och Kolstad. Runt Melby finns två gravfält med gravar från yngre järnålder, det nu aktuella RAÄ 6 och RAÄ 8. RAÄ 8 ligger 450 meter söder om Melby och består av tio gravar var av tre är högar och sju är runda stensättningar. Ca 400 meter nordöst om Melby finns ett gravfält med gravar, runda och kvadratiske stensättningar, som är mer typiska för äldre järnålder (RAÄ 158). Runt Melby finns det flera ensamliggande stensättningar på krönlägen (RAÄ 156 och 159). Enstaka ensamliggande stensättningar finns även runt Kolstad och Vistinge (RAÄ 164 och 306). Stensättningar på krönlägen brukar generellt dateras till yngre bronsålder eller äldre järnålder.

Tidigare arkeologiska undersökningar

Sedan 1990-talet har vägverket planerat att bygga en ny sträckning av riksväg 51 förbi Svärtinge, bygget är igång och planeras att vara helt klar våren 2008. I tidigare faser har den aktuella vägsträckan och alternativa sträckningar varit föremål för arkeologiska utredningar, etapp 1 och 2 (Ulfhielm 1995, Ulfhielm 1996, Larsson 1996 och Rudh 2004). Vid Kolstad, sydöst om Melby, blev tre områden aktuella för utredning etapp 2. I två områden som låg mellan Kolstad och Svärtinge påträffades svårtolkade lämningar i form av kulturlager och odlingslager (Rudh 2004). Östergötlands Länsmuseum utförde 2006 en arkeologisk förundersökning i Kolstad. Arbetet föranleddes av nedläggning av en elkabel, även detta i samband med ombyggnaden av Riksväg 51. Vid förundersökningen framkom stolphål strax söder om området för Kolstads medeltida bytomt (Björkhager i manus).

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att fastställa huruvida fast fornlämning kommer att beröras av det planerade arbetet. Om fast fornlämning fram-

Figur 3. Schakt inom utredningsområdet skala 1:1000

kom skulle om möjligt exploateringen justeras så att fornlämningarna inte berördes. Utredningens resultat ska ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet.

Metod och dokumentation

Den arkeologiska utredningen omfattade två steg. Etapp 1 utgjordes av besiktning i fält samt kart- och arkivstudier. Utredning etapp 2 utfördes i form av en sökschaktsgrävning. Sökschakten öppnades med maskin runt gravfältet. Dokumentationen gjordes genom inmätning med DGPS samt handritning. När en grav eller en möjlig grav framkom avbröts schaktningsarbetet för att inte skada graven.

I avvaktan på slutgiltig fyndfördelning förvaras föremålen på Östergötlands länsmuseum under accessionsnummer C 4351.

Resultat och tolkning

Totalt öppnades 16 schakt runt gravfältet, RAÄ 6. I de schakt som öppnades söder, väster och norr om gravfältet framkom inget av arkeologiskt intresse. I schakten söder om gravfältet bestod undergrunden till största delen av lera. I schakten väster om gravfältet utgjordes undergrunden av sand eller lera. I schakten nordöst om gravfältet utgjordes undergrunden av sand. Direkt öster om gravfältet öppnades tre schakt. Undergrunden bestod av sand och berg. Här framkom en säker grav (A1) och tre osäkra (A2, 4, 5) och en härd (A3). De tre osäkra gravarna är sannolikt gravar dock avbröts schaktningen och ingen framrensning utfördes för att inte skada de förmodade gravarna ytterligare. Strax sydväst om högen (A7) och stensättningen (A8) i norra delen av gravfältet har ytterligare en flack, möjlig gravhög mätts in (A6).

I schakt 1 framkom A1 som är en grav där större delen av överbyggnaden förstörts, endast några enstaka stenar fanns kvar. Graven är ca 1,6 meter i diameter och innehöll brun sand med fläckar av sot, kol och brända ben. Enstaka brända ben tillvaratogs. Efter osteologisk bedömning kunde benen konstateras vara delar av skalltaget hos en människa (Nyberg muntligen). Ca fem meter söder om A1 framkom en koncentration med sten, ca två meter i diameter, A2. Stenen som framkom var 0,5-0,1 meter stora. De mindre stenarna var skärviga. A2 bedöms vara en osäker grav.

I schakt 2 framkom en härd (A3) och en osäker grav (A4). Härden innehöll rikligt med skärvsten, 0,10-0,05 meter stora, samt sot och kol. Den osäkra graven finns ca 1,5 meter söder om A3 och bestod av en koncentration av skärvsten, sot och kol. I schakt 3 framkom ytterligare en osäker grav som utgjordes av

en stenkonzentration med 0,5-0,1 meter stora stenar (A5).

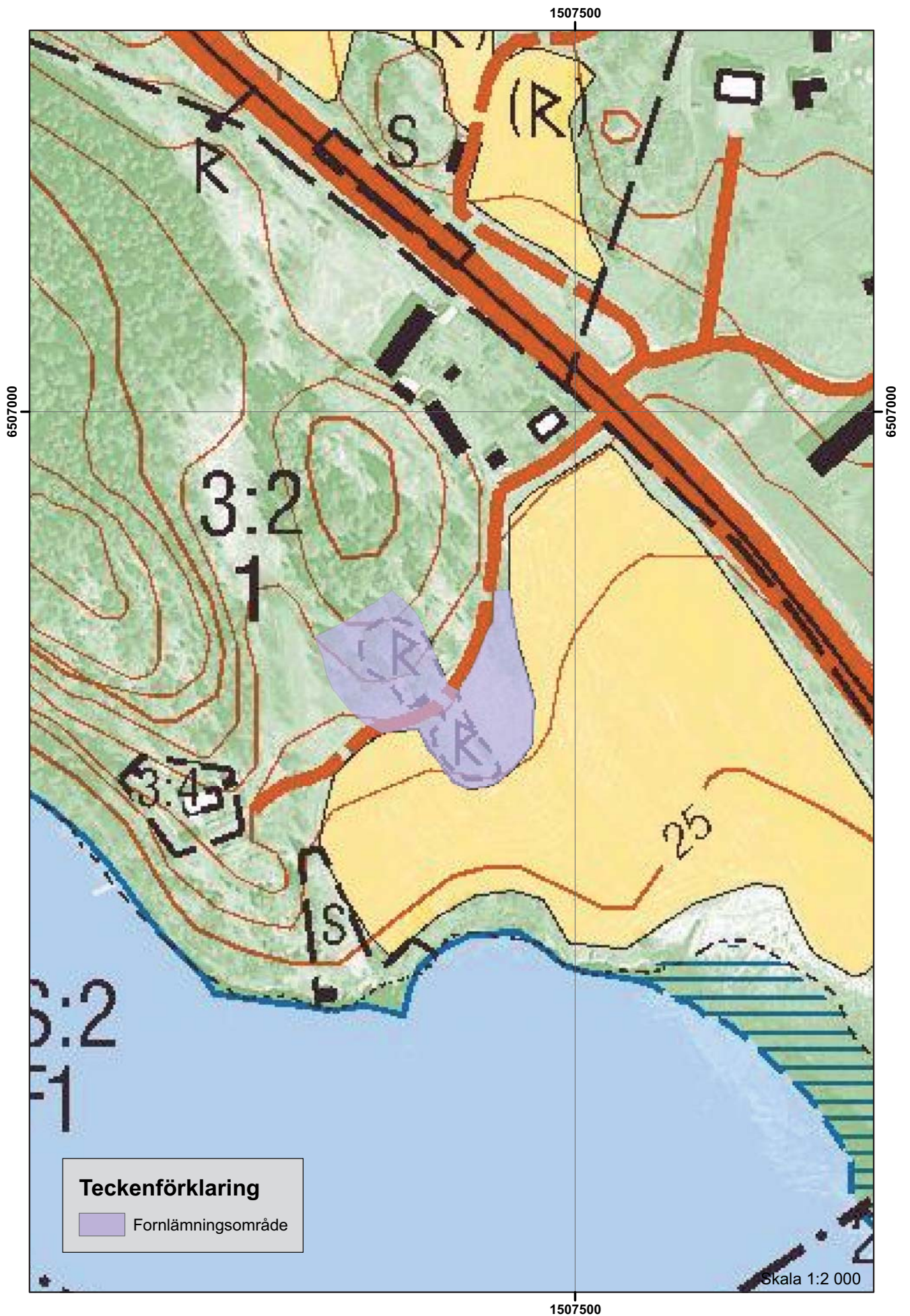
Tre fyndposter tillvaratogs under fältarbetet. F1 är en keramikonzentration som kom fram i schakt 1. De olika fragmenten/skärvorna har bedömts komma från samma kärl och har daterats till äldre järnålder (Stilborg 2007). Kärlet har använts som kokkärl eller till syrning/jäsning. Kärlet kan ha varit del av en nu förstörd grav (se vidare bilaga 1). F2 är brända ben tillvaratagna från graven A1. F3 är ett kvartsavslag. Kvartsen är av god kvalitet och avslaget har både plattform och slagbula. Fyndet av kvartsen, kanske tillsammans med härden A3, skulle kunna utgöra en äldre boplatzfas inom utredningsområdet. Läget är väldigt gynnsamt i sydsluttning ovan sjön med lätt jord. Vid liknande läge, som ovan beskrivits, har boplatz material från stenåldern tillvaratagits (RAÄ 182, se ovan).

Gravfältet kan efter utredningen dateras till äldre järnålder. Inom gravfältet finns det dock gravar som bör ha sitt ursprung i yngre järnålder. En kontinuitet från äldre till yngre järnålder kan därför vara möjlig inom gravfältet. Gravfältet skulle ha kunnat utgöra bygravfält till Melby under yngre järnålder som genom sitt ortnamn kan härledas till vikingatid. Runt Melby finns som ovan beskrivits (se områdesbeskrivning) flera gravar och gravfält förutom RAÄ 6. Gravarna och gravfälten är från både äldre och yngre järnålder eller möjligtvis så gamla som yngre bronsålder. Gravarna runt Melby påvisar således en kontinuitet från åtminstone äldre järnålder/yngre bronsålder. Fyndmaterial med ursprung i stenåldern från området runt Melby visar på en kontinuitet ännu längre tillbaka. Detta står i motsats till ortnamnet Melby som ger en tydlig etablering till yngre järnålder. Fornlämningsskildern runt Kostad i söder och Vistinge är betydligt fattigare, med färre gravar och inga lösfynd. Ändå påvisar ortnamnen en tidigare etablering än Melby. Kanske har en eller flera boplatser funnits i Melby fram till yngre järnålder och därpå övergetts, möjligtvis i samband med folkvandringstiden då detta är ett känt fenomen. Därefter kan en nyetablering ha skett ett par hundra år senare under vikingatid. Det är dock svårt att dra några säkra slutsatser utifrån denna begränsade utredning.

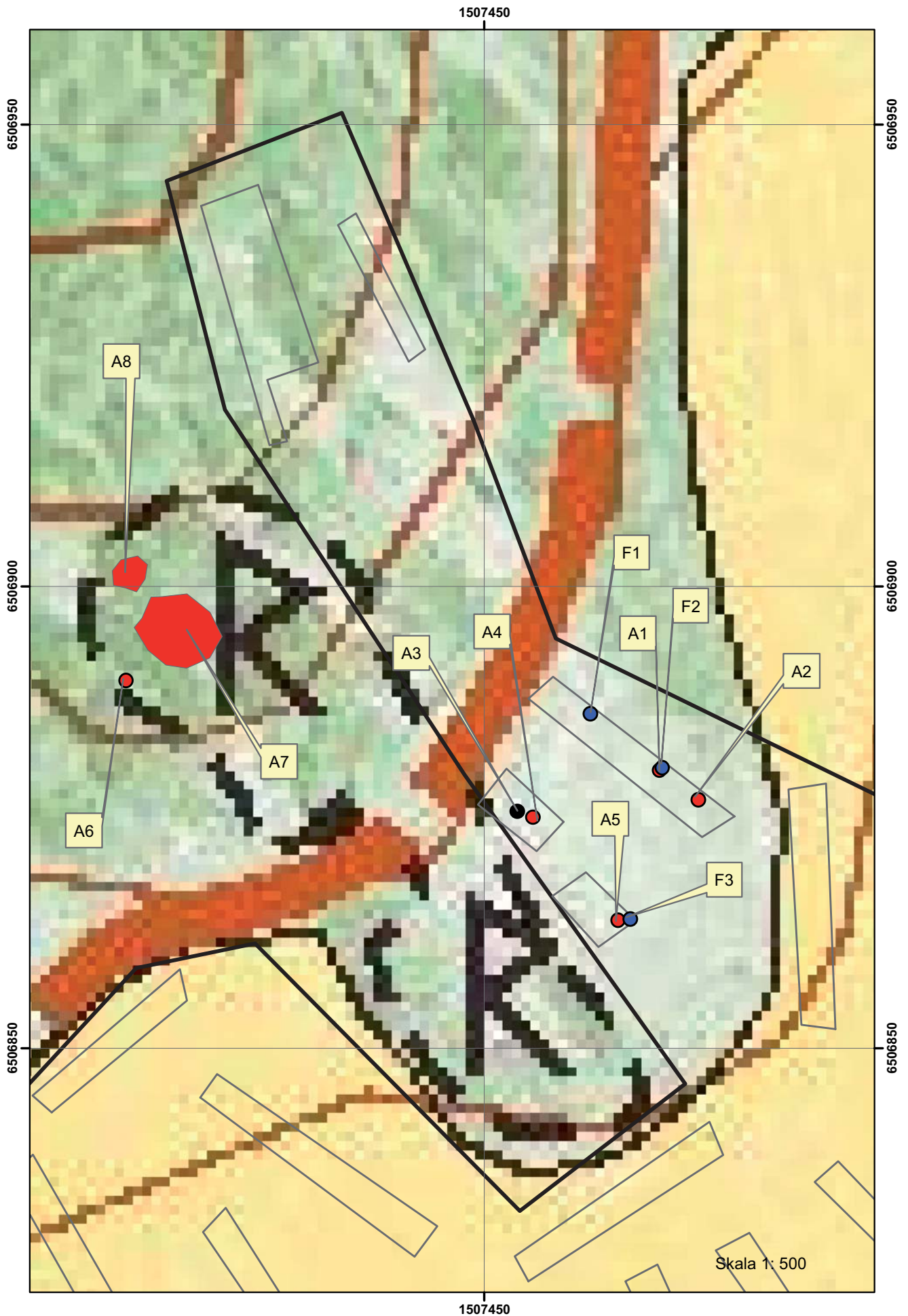
Åtgärdsförslag

I och med att gravfältet kunde avgränsas inom ramen för utredningen kunde det undantas från exploateringen. Fornlämningssområdet runt gravfältet mättes in efter överenskommelse mellan länsstyrelsen, uppdragsgivaren och undertecknad. Exploateringen kunde därefter fortgå utan vidare arkeologisk insats.

Figur 4. Utsnitt ur digitala Fastighetskartan med fornlämningsområdet markerat. Skala 1:2 000

Figur 5. Anläggningar och fynd inom RAÄ 6 skala 1:500

Referenser

Björkhager V. I manus. Arkeologiska förundersökning. Kolstad. Östergötlands Länsmuseum.

Carlsson A. Muntligen. 2006.

Franzén G. 1982. *Ortnamn i Östergötland*. Stockholm.

Larsson M. 1996. Arkeologisk utredning, etapp 1. *RV 51. Förbifart Svärtinge*. Rapport UV Linköping 1996:32.

Nyberg P. Muntligen. 2006. Östergötlands Länsmuseum.

Rudh S. 2004. Arkeologisk utredning, etapp 2. *Riksväg 51. Förbifart Svärtinge*. Rapport UV Linköping 2004:56.

Stilborg O. 2007. Rapport Melby, RAÄ 6, Östergötland. Keramiska Forskningslaboratoriet i Lund.

Ulfhilem A. 1995. Arkeologisk utredning, etapp 1. *RV 51. Förbifart Svärtinge*. Rapport UV Linköping 1995:45.

Ulfhilem A. 1996. Arkeologisk utredning, etapp 1. *RV 51. Förbifart Svärtinge*. Rapport UV Linköping 1996:8.

Tekniska uppgifter

Lokal	Melby 3:3 och 3:2
Socken	Risinge
Kommun	Finspång
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 6
Ekonomiska kartans blad	9G 1b
Koordinater	x 6506875, y 1507435
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk utredning etapp 1 och 2
Länsstyrelsens diarienummer	431-4622-06
ÖLM diarienummer	675/04
ÖLM kontonummer	530463
Uppdragsgivare	Anders Carlsson Melby
Kostnadsansvarig	Anders Carlsson Melby
Projektledare	Rickard Lindberg
Fältarbetstid	2006-05-18--19 samt 2006-10-03 & 2006-10-12
Fynd	C 4351
Foto	-
Analys	-
Grafik	Richard Lindberg
Renritning	-
Grafisk form	Johan Levin
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket dnr 507-99-499
ISSN 1403-9273	Rapport 2007:24 © Östergötlands länsmuseum

Bilaga 1. Rapport Keramiska forskningslaboratoriet i Lund

Melby, RAÄ 6, Östergötland - en kort rapport

Fyndmaterialet omfattar 12 fragment (mindre än 2 cm² eller utan ursprunglig yta), 17 spjälkade skärvor, 6 buk/ buk-halsskärvor samt en större mynningshalsskärva sammansatt av flera mindre skärvor som alla härrör från samma kärl. En bit tegel från nyare tid hör också till den keramiska delen av fyndet.

Kärlet har gjorts av ett gods magrat med omkring 20 % krossad bergart (antagligen granit) med upp till 8 mm stora krosskorn. Skärvtjockleken varierar mellan 10 och 16 mm. Utsidan är obehandlad. Kärlet tycks ha haft en ganska enkel cylindrisk form med en beräknad mynningsdiameter på 17 cm (se rekonstruktionsritning). Det är bränt i en oxiderande atmosfär. Insidan och hälften av kärnan på kärlet har sotats kraftigt av förkolnad organisk material, vilket tyder på att kärlet har använts antingen som kokkärl eller i samband med någon annan process, som har involverat förkolning av organisk material (syrning och jäsningsning kan också avsätta organiska lager).

Formen, det grova godset och det ganska dåligt utförda handverket tyder på en datering till äldre järnålder. Att det saknas rester av kärlets nedre delar gör det osannolikt att kärlet har deponerats helt på fyndplatsen. Detta hindrar dock inte att det kan ha ingått som en del av gravgodset i en brandgrav.

O. Stilborg, Docent, forskningsingenjör KFL

Bilaga 2. Schaktbeskrivningar

Schakt 1

Längd: 25 meter
Bredd: 4 meter
Djup: 0,4-0,2 meter
Undergrund: Brun till gul sand och berg
Övrigt: A1 och A2 samt F1 och F2

Schakt 2

Längd: 8 meter
Bredd: 4 meter
Djup: 0,5-0,4 meter
Undergrund: Gul till grå sand
Övrigt: A3 och A4

Schakt 3

Längd: 7,5 meter
Bredd: 4,5 meter
Djup: 0,4-0,2 meter
Undergrund: Brun sand och berg
Övrigt: A5 och F3

Schakt 4-9

Längd: 26-16 meter
Bredd: 4 meter
Djup: 0,35 meter
Undergrund: Blågrå lera
Övrigt: -

Schakt 10

Längd: 25 meter
Bredd: 4 meter
Djup: 0,35 meter
Undergrund: Gulgrå lerblandad sand
Övrigt: -

Schakt 11

Längd: 29 meter
Bredd: 4 meter
Djup: 0,35 meter
Undergrund: Gul till grå sand med fläckvis inslag av grus
Övrigt: -

Schakt 12-13

Längd: 33-18 meter
Bredd: 4 meter
Djup: 0,35 meter
Undergrund: Brungrå lera
Övrigt: -

Schakt 14

Längd: 21 meter
Bredd: 4 meter
Djup: 0,35 meter
Undergrund: Brungrå lera utom längst i öst där Gul till grå sand
Övrigt: -

Schakt 15

Längd: 16 meter
Bredd: 2,5 meter
Djup: 0,2 meter
Undergrund: Röd gul sand med sten 0,3-0,1 meter
Övrigt:

Schakt 16

Längd: 27 meter
Bredd: 7,5 meter
Djup: 0,3 meter
Undergrund: Röd gul sand med sten 0,6-0,1 meter, någon enstaka 1,5 meter stor
Övrigt: -

Bilaga 3. Anläggningsbeskrivningar

A1

Form i plan: Rund
Storlek i plan: 1,6 meter
Fyllning i plan: Brun sand med fläckvis sot, kol och brända ben
Tolkning: Grav
Övrigt: Enstaka brända ben tillvaratagna F2

A2

Form i plan: Hela ej framtagen
Storlek i plan: -
Fyllning i plan: Sten 0,5-0,1 meter stor den mindre stenen är skärvig
Tolkning: Osäker grav
Övrigt: -

A3

Form i plan: Oval
Storlek i plan: 0,8 x 0,6 m
Fyllning i plan: Brun sand med rikligt med skärvsten 0,5-0,1 meter stora samt sot och kol
Tolkning: Härd
Övrigt: -

A4

Form i plan: Hela ej framtagen
Storlek i plan: -
Fyllning i plan: Skärvsten med sot och kol
Tolkning: Osäker grav
Övrigt: -

A5

Form i plan: Hela ej framtagen
Storlek i plan: -
Fyllning i plan: Sten 0,5-0,1 meter stora
Tolkning: Osäker grav
Övrigt: -

A6

Form i plan: Närmast rund
Storlek i plan: 5 meter
Höjd: 0,4 meter
Fyllning: Övertorvad
Tolkning: Osäker gravhög
Övrigt: -

A7

Form i plan: Närmast rund
Storlek i plan: 8 meter
Höjd: 0,7 meter
Fyllning: Övertorvad med enstaka stenar i ytan 0,4-0,1 meter stora
Tolkning: Gravhöghög
Övrigt: -

A8

Form i plan: Närmast rund
Storlek i plan: 4 meter
Höjd: 0,4 meter
Fyllning: 0,5-0,3 meter stora stenar
Tolkning: Stensättning
Övrigt: Antydning till kantkedja

Under maj och oktober 2006 utförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning i Melby, Risinge socken, Finspångs kommun, vid ett gravfält (RAÄ 6). Totalt öppnades 16 schakt. I schakten framkom en grav, tre möjliga gravar och en härd. Fynd av keramik, kvarts och brända ben tillvaratogs. I norra delen av gravfältet har en möjlig flack gravhög mätts in.